

*Михайлюк Анна Володимирівна,
курсантка 208 навчальної групи ННІ №1
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Чеханюк Леся Володимирівна,
старший викладач кафедри
конституційного права та прав людини
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук*

ПРИНЦИПИ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА ТА ПОДІЛУ ВЛАДИ ЗГІДНО З КОНСТИТУЦІЄЮ УКРАЇНИ

Ідея верховенства права бере свій початок ще з часів античності, коли її основи закладали видатні мислителі Стародавньої Греції та Риму – Платон, Аристотель, Цицерон, Юстиніан та інші. Подальший розвиток цієї концепції пов'язаний із Великою хартією вольностей 1215 року, епохою Реформації XVI століття та Просвітництва XVIII століття. Вагомий внесок у формування ідеї верховенства права зробили такі філософи, як Томас Гоббс, Джон Локк, Шарль Монтеск'є, Жан-Жак Руссо та багато інших мислителів.

Сам термін «верховенство права» (Rule of Law) увів в обіг англійський вчений і політик Джеймс Гаррінгтон. Англійський конституціоналіст Альберт Вен Дайсі та його послідовники сформувавши концепцію верховенства права. Вона розвивалась в умовах монархічних режимів у Європі і була спрямована проти свавілля влади та на захист природних прав і свобод людини. Концепція верховенства права, незважаючи на її формування в неліберальному суспільстві, ґрунтувалась на ліберальних ідеях свободи, рівності, справедливості, якими керувались буржуазні революції.

У сучасному світі верховенство права розглядається як одна з найвищих демократичних цінностей. Воно стало невід'ємною частиною міжнародних актів про права людини та національних конституцій і законів. Верховенство права активно застосовується міжнародними та національними судами.

Україна також приєдналась до широкої підтримки принципу верховенства права. Цей термін закріплений у Конституції України, широко використовується в українському законодавстві, рішеннях Конституційного Суду, політичних програмах. Верховенство права стало актуальною темою наукових досліджень різних галузей знань [1, с. 358-359]. Принцип верховенства права закріплений у статті 8 Конституції України [2].

Принцип верховенства права передбачає, що:

- уряд підзвітний народові та існує для служіння його інтересам;
- має місце поділ влади на законодавчу, виконавчу та судову гілки, між якими існують збалансовані стримування і противаги, а народ бере участь в управлінні державними справами через представницьку демократію;
- діяльність уряду щодо окремих осіб обмежена процедурними та сутнісними вимогами із метою захисту особистих свобод і гідності громадян;

- уряд має обмежені повноваження, а значна частина владних повноважень децентралізована на регіональний та місцевий рівні (федералізм);
- ключову роль у втіленні конституційних законів відіграє незалежна та неупереджена судова система, яка здійснює судовий розгляд справ [3, с. 138].

Принцип розподілу державної влади на законодавчу, виконавчу та судову гілки має довгу історію. Кожна з цих гілок вважається самостійною та незалежною. Цей принцип передбачає певну систему вимог:

- розмежування владних повноважень між різними державними органами, щоб жоден з них не мав необмеженої влади і не зміг її узурпувати;
- кожен орган має чітко визначену компетенцію;
- законодавча влада належить парламенту, обраному народом, який наділений виключним правом приймати закони, здійснювати фінансовий контроль та інші повноваження;
- виконавча влада належить уряду, який безпосередньо управляє державою та забезпечує виконання законів;
- судова влада є незалежною і покликана здійснювати правосуддя, вирішувати правові спори та кримінальні справи, а найвищим судом є Верховний Суд [4].

Принцип поділу влади доповнюється системою стримувань і противаг, що передбачає конкуренцію гілок влади та наявність у них засобів для взаємного стримування і збереження балансу. До таких засобів в Україні належать: право вето Президента на закони, можливість імпічменту, резолюція недовіри уряду, діяльність омбудсмена, формування складу Конституційного Суду різними гілками влади тощо [2]. Проте, всі гілки влади повинні взаємодіяти між собою для забезпечення єдиної державної політики.

Застосування прав людини як найвищих критеріїв правового змісту законів передбачає акцентування на певних аспектах принципу верховенства права стосовно різних суб'єктів. Для звичайних громадян вважається правомірною будь-яка поведінка в межах «дозволено все, що не заборонено законом» (верховенство права). Однак для державних органів та посадових осіб діє підхід «дозволено лише те, що прямо передбачено законом» (законність). Правопорядок в Україні ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений діяти всупереч законодавству. Органи влади та їхні посадовці зобов'язані діяти виключно на підставі, у межах повноважень та у спосіб, визначений Конституцією та законами (ст. 19 Конституції України) [2].

Для кращого розуміння сутності права воно має виходити за межі державно-владного та нормативістського трактування як сукупності лише правил поведінки. Потрібно також враховувати недержавні (діяльнісні) аспекти права, необхідні для повноцінної реалізації правових норм, розглядаючи право як соціальну реальність. Прийняття закону є лише нормативною передумовою правопорядку, а не його кінцевим результатом правового регулювання. Проте це не применшує значення нормативних засад, адже саме правові норми задають вихідні параметри для всієї системи впорядкування суспільних відносин. Йдеться лише про необхідність врахування й інших чинників, здатних

гарантувати реальні правові результати, ефективність законодавства, життєздатність правових норм, остаточним критерієм якої є судові рішення [5, с. 520-521].

Отже, принцип верховенства права має багатовікову історію формування і ґрунтується на ліберальних цінностях свободи, рівності, справедливості та захисту прав людини від свавілля влади. Нині він є однією з найвищих демократичних цінностей, закріплених у міжнародних актах і національних конституціях. Реалізація верховенства права передбачає низку вимог: підконтрольність уряду народові, поділ влади із системою стримувань і противаг, децентралізацію, обмеження діяльності держави щодо громадян, незалежне правосуддя. В Україні цей принцип закріплено в Конституції, однак його втілення потребує не лише формальних норм, а й врахування недержавних аспектів права.

Верховенство права є багатогранною концепцією, пов'язаною з демократією, правами людини та належним урядуванням. Воно відіграє ключову роль у розбудові правової держави в Україні.

Список використаних джерел:

1. Загальна теорія права: Підручник / За заг. ред. М.І. Козюбри. - К.: Вате, 2015. 392 с.
2. Конституція України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
3. Теорія держави і права: навчальний посібник. Львів: ЛьвДУВС, 2020. 268 с.
4. Зміст і практична реалізація принципу поділу влади в Україні. URL: https://studies.in.ua/shpora-konst_pravo/381-zmst-praktichna-realzacya-principu-podlu-vladi-v-ukrayin.html
5. Загальна теорія держави і права: Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів] / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. Харків: Право, 2009. 584 с.